

Gaarne had ik hier vernomen voor welke „gescheidenen” of antirevolutionairen gij een uitzondering maakt. Misschien voor Professor Fabius, den Groen-kenner bij uitnemendheid. Maar zoo dikwijls deze over de vergadering van Christelijk-Nationaal uit 1869 schreef, stelde hij Groen van Prinsterer en niet Kuiper als de hoofdpersoon op den voorgrond. En niemand zal beweren, dat deze oud-hoogleraar voortdurend door den bril van Dr Kuiper ziet.

Doch hoe dit ook zij: mij persoonlijk treft Uw klacht: „Laat Dr R. Groen zelf lezen en niet kijken door den bril van Dr Kuiper. Laat Dr R. doen, wat hij mij aanraadt en wat wij reeds vele jaren geleden juist in deze kwestie hebben gedaan (zie b.v. mijn Geen Coalitie zonder vast accoord, de schoolkwestie, Van der Land, Amsterdam 1913): de bronnen raadplegen”.

Ge zijt zelfs zoo goed mij en anderen een mooie handleiding aan te bevelen, waaraan gij verklaart zelf veel te hebben gehad, en die ons zoo goed wegwijst kan maken in de vele werken van Groen, n.l. T. de Vries, Handleiding tot de kennis van het leven en de werken van Mr Groen van Prinsterer, Appingedam, W. van der Ploeg, 1895.

Jammer slechts, dat dit werkje al sinds vele jaren uitverkocht is. En blijkbaar ontging het Uw aandacht, dat een gewijzigde uitgave in 1908 verscheen onder den titel: Mr G. Groen van Prinsterer. Een Bibliographie, door Mr T. de Vries, T. Wentzel & Co., Utrecht.

Maar voorts was het ook overbodig mij op deze handleiding te wijzen; want al 35 jaar lang heb ik dezen gids trouw gebruikt. En hij heeft mij inderdaad zoo goed wegwijst gemaakt in de vele werken van Groen, dit ik ze sinds ook zelfstandig bestudeer.

Met name de schoolkwestie heb ik aan de hand van Groen's werken duchtig onderzocht van mijn jonkheid af. En reeds in De Oranjevaa van 14 Mei 1898 werd de vergadering van 19 Mei 1869 door mij in een artikel „Kuiper tegen Kuiper” toegelicht met citaten uit Groen.

Ook gaf ik in De Reformatie van 3 Maart 1922 de volgende literaturopgave inzake den strijd over de schrapping van het woord „christelijk” in Art. 23 der Schoolwet:

„Behalve het officiële verslag der Achtste Algemeene Vergadering leze men: Kuiper, Bedoeld noch gezegd, blz. 34; Fabius, Voorheen en Thans, blz. 147; Voortvaren, blz. 229; Staatsrecht en Politiek, II, blz. 283—292; Studiën en Schetsen, V, no. 3, blz. 123—127; Raabe, Van der Brugghen herdacht, blz. 18; Merens, Groen van Prinsterer en Van der Brugghen, blz. 19 v.v.; Vos, Groen van Prinsterer en zijn tijd, II, blz. 424; J. Kuiper, De Gereformeerde Kerk van 22 Aug. 1895; idem, Geschiedenis van het Christelijk Lager Onderwijs, blz. 189—191; De Standaard, 11 Sept. 1899, artikel: „Christelijke en maatschappelijke deugden”; T. de Vries, Bibliografie Groen van Prinsterer, blz. 218; Brouwer, Daniel Chantepie de la Saussaye, blz. 145—147; Chantepie de la Saussaye, Nicolaas Beets, blz. 147—151. Deze biografie bewaart over de door Beets gebezigde qualificatie „demonisch” echter een opmerkelijk stilzwijgen. Hierbij denken we aan de woorden van Prof. Fabius, Studiën en Schetsen, V, no. 4, blz. 131: „Men bewijst aan de nagedachtenis van Beets eenen dienst door zijn ongelukkig optreden van het jaar 1869 in Christelijk-Nationaal niet noodeloos op te rakelen”. Zie voorts nog: Paedagogisch Tijdschrift, III, blz. 204 v.v., en De Nederlander van 17 Dec. 1921, 2e blad.

Me dunkt, hieruit blijkt wel, dat ik deze kwestie

niet slechts bekijk door den bril van Dr Kuiper.

Als ik dan ook in De Reformatie van 9 Januari 1931 een artikel van Dr Kuiper uit De Standaard van 25 September 1893 overnam, geschiedde dit allerminst om daarmee de kwestie uit te maken, maar om, waar zijn woorden door U geciteerd waren, daarover ook het licht van den spreker zelf te laten schijnen.

Overigens was het volstrekt niet mijn bedoeling met U een debat aan te gaan inzake Kuiper's houding tegenover den modernen staat. En evenmin zal ik dat doen ten aanzien van Groen's Christelijk-Historisch testament. Dat zijn stellig hoogst belangrijke kwesties; maar daarover ging het tusschen ons niet.

Tusschen ons was alleen in geding de vraag, of het woord „christelijk” uit Art. 23 der Schoolwet door Groen in 1869 niet even fel bestreden is als door Dr Kuiper.

En het geeft mij niet weinig voldoening U althans deze verklaring te hebben afgeperst: „Groen zelf ging na 1862 veel te ver op den gevaarlijken weg der taktiek. Groen heeft het verkeerde voorstel gedaan om het woord „christelijk” te schrappen”. Met hoogachting.

Uw dw.

J. C. RULLMANN.

Wassenaar, 2 Februari 1931.

RONDOM HET ZAKENLEVEN

Financiële Economische Rubriek

2 Februari 1931.

Wij kunnen de gedachte niet van ons afzetten, dat de „haute finance”, gesteund door Regeeringsautoriteiten in verschillende landen, bezig is de speculatie-zucht der menigte te ontketenen, ten einde op die manier den druk der depressie te verminderen. Zij gaat daarbij van de gedachte uit, dat de vicieuze cirkel op welke manier ook, moet worden gebroken. De gemakkelijkste weg daartoe is de apathie der speculatieve beleggers te verdrijven, daar immers niets zoo fascinerend werkt om den ondernemingsgeest te prikkelen als stijgende koersen en een verbeterend prijs-niveau der stapel-producten. Het publiek vraagt zich gewoonlijk niet af: „welke oorzaken hebben tot die stijging geleid, realiteit of schijn”, maar men doet dan mede aan den wedloop naar vluggen rijkdom en men vergeet daarbij, dat de onvermijdelijke ontgoocheling op nieuw zwaar verlies zal moeten brengen.

De groote, zich nog steeds accumuleerende voorraden houden prijsverbetering tegen: de onevenredig aan de behoefte opgevoerde productie zal vermoedelijk de eerste jaren niet door de reële consumptie-toename kunnen worden opgenomen, zoodat het eenige juiste alternatief is: inkrimping van de voortbrenging tot deze in harmonie is met het verbruik. De aanpassingsperiode veroorzaakt zware verliezen en werkloosheid en deze zal zoolang duren, tot het evenwicht weer is hersteld. Een logisch gevolg van slingeren om het evenwichtspunt, is, dat de balans dan eens naar de eene zijde, dan weer naar den anderen kant uitslaat; wij hebben nu allicht een te groot pessimisme, waarvan onder-consumptie het gevolg is, terwijl het overvloedige surplus nog scherper wordt geaccentueerd.

Het zou te ver voeren en het valt ook buiten het bestek van deze beschouwingen, om nader in te gaan op datgene, wat in deze eeuwen door de kerkbouwmeesters is gewrocht, al loont het zeer zeker de moeite om dit aan de ons overgebleven monumentale kerkgebouwen na te gaan.

Voor dengene, die hierin belang stelt, moge worden verwezen naar de uitvoerige en goed gedocumenteerde studie van Dr M. D. Ozinga: „De Protestantische Kerkenbouw in Nederland van Hervorming tot Franschen Tijd”, die in 1929 bij Paris in Amsterdam verscheen.

In dit interessante werk komt de schrijver tot de conclusie, dat de gestichte kerkgebouwen met centraal grondplan niet overeenkomen met de behoeften van den protestantschen eeredienst, ook al meent hij dat ze in het algemeen „uiterst bruikbaar” waren.

Het wil ons voorkomen dat dit milde oordeel over de bruikbaarheid dezer gebouwen van een groote mate van welwillendheid tegenover de bouwmeesters getuigt en de kritiek van Dr Kuiper op de gebrekkige inrichting der bedehuizen uit deze periode meer juist genoemd mag worden.

Genoeg om te doen zien, dat de bloeitijd van het Hollandsche classicisme ons nog weinig nader heeft gebracht tot de oplossing van het vraagstuk van den protestantschen kerkbouw.

Het was Dr Kuiper, die in 't begin dezer eeuw in zijn bekende werk „Onze Eeredienst” het vraagstuk in zijn vollen omvang behandelde en de gedachten ontwikkelde, waarnaar de bouwmeesters zich konden richten bij het ontwerpen van onze kerkgebouwen.

door de terugvloeiing naar de open markt van voorraden, die zich in speculatieve handen bevonden. Bovendien teert men in malaise-tijden op de reeds ingeslagen stocks in de hoop, deze later tot beduidend lagere prijs te kunnen aanvullen. Want in normale tijden koopt de producent dan wel de handelaar gewoonlijk méér dan hij direct noodig heeft; men wil zich voor een tijdelijke stagnatie in den regelmatigen aanvoer vrijwaren, en verhoogt daardoor wat gewoonlijk genoemd wordt, den onzichtbaren voorraad.

Het productie-apparaat moet zich dus instellen op het normale verbruik, vermeerderd met de normale extra-voorraden dienende voor bedrijfszekerheid, terwijl men daarbij nog rekening moet houden met de beduidende kwantiteiten, die uit speculatieve overwegingen worden aangehouden. Wordt de speculatie-zucht sterk geprikkeld, zooals in de jaren 1927/medio 1929, waardoor de door deze categorie gekochte voorraden een beduidende vermeerdering ondergaan, dan ontwaart men eerst sterke prijsstijging tengevolge van het zich niet direct aanpassen der productie en daarna een koortsachtige bedrijvigheid in de industrie om maar te kunnen profiteren van de geboden winst-kansen. Voldeed men aan de incidentele speculatieve vraag-vermeerdering slechts door het meer efficiënt laten werken van het bestaande apparaat zonder bovendien het aantal werkkrachten substantieel uit te breiden, en zonder de winst-vermeerdering tot abnormale dividend-uitkeeringen te gebruiken, dan zouden dergelijke speculatie-golven weinig onheil stichten. De praktijk reageert echter anders; stijgt de vraag naar bepaalde goederen, dan realiseert de producent zich niet het „hoe en waarom”, maar hij verhoogt zijn capaciteit, koopt nieuwe machinerieën, bouwt nieuwe fabrieken, neemt tal van arbeiders aan, terwijl de concurrentie zich eveneens op den lucratief geworden bedrijfstak werpt. Stagneert de afzet door het ophouden van de speculatieve vraag, dan leiden al die onverstandige uitbreidingen tot verlies en ontwrichting. Men krijgt eerst het barsten van de talrijke zeepbellen — de Hatry-affaire, de Oustrie-schandalen — daarna faillieeren de te zwak gefundeerde concerns, terwijl de krachtiger bedrijven gedurende langere tijd de naweeën aan den lijve blijven ondervinden.

Beschouwen wij de algebraïsche formule t.w.: „Productie = reële consumptie plus reële bij consumptanten aanwezige voorraden plus door de speculatie gehouden stocks plus voorraden op de fabrieken”, dan zien wij tevens, op welke wijze een depressie zal werken. Reële consumptie stagneert door mindere koopkracht, reële voorraden worden ingeteerd, in de hoop, deze zooals gezegd, later goedkoop te kunnen aanvullen, de speculatieve posities worden geliquideerd, zoodat, blijft de productie dezelfde, de voorraden op de fabrieken onvermijdelijk moeten toenemen. De productie moet dus worden ingekrompen... aan deze fase van het economische proces zijn wij bezig, met de sombere consequenties daaraan verbonden, terwijl wij hieruit tevens kunnen concluderen, dat de bedrijfs-depressie haar laagtepunt nog niet heeft bereikt, daar de voorraden bij de producenten nog steeds blijven toenemen.

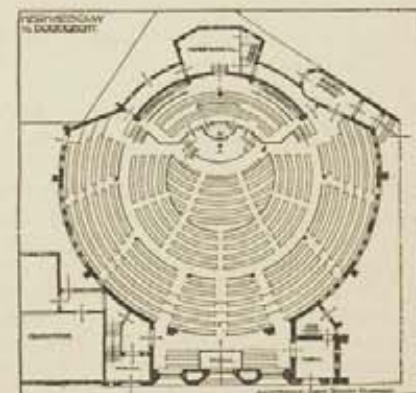
Is het dan niet begrijpelijk, dat alle moeite gedaan wordt om tevens de andere elementen van de algebraïsche formule te beïnvloeden?

Omtrent het vraagstuk van de reële consumptie bestaan verschillende opvattingen. Ford wil hooge loonen om het verbruik te prikkelen; andere economen daarentegen vinden aanpassing van het loon

Nu de richtlijnen waren uitgestippeld was de heurt aan onze architecten om de ontwikkelde gedachten in den bouwkunstigen vorm te belichamen. Een zeker niet gemakkelijke taak.

Het is een blijvende eere voor den architect Tjeerd Kuipers, dat hij dit vraagstuk heeft aangedurfd en in Dordrecht een poging deed om het gestelde ideaal te verwezenlijken.

Een poging die, hoe men ook over het resultaat moge oordeelen, volle waardeering verdient, al zal de thans vergrijste kerk-bouwmeester deze eerste poging niet als een exemplar voor de jongere architecten willen stellen.

Afh. Geref. kerk te Dordt. Arch. Tjeerd Kuipers B.N.A.

Jammer genoeg moesten daarna tal van jaren verlopen eer verschillende bouwmeesters ontwerpen te voorschijn brachten, die meer of minder

Beroepen te z.
Birdaard-Janus
Breda: G. van
Doetinchem:
Genemuiden:
Groot-Ammer
Hellevoetsluis
Heusden: C. J.
Huizen (N. E.
Muiden: G. C.
Nieuwbuiens
Nieuwveen (S.
Soest: E. Gr.
Schagen: G.
Velsen en V.
Wier-St Jaco
IJlat: J. van

HIE

Buiteng
is het

prachtverhalen v
bovendien nog h
wij in voor coule

1. ALTMANN.
Prachtverhaal
strijd van kapitei
de rechtsverkrac
trampreederijen.
hem terzijde zijn
niet offert tot h
schooner en waa
Havelaar", 256 bl.

2. DE COSTE
Smidshuis. Treffe
Bijbelcolporteur
deren, 198 bl. geb.

3. BREEVOORT
strijd. Uit het R.
leven 17e eeuw.
Aleida's levens
spreekster. Verl
Gevoonsid en v
verdrinking, enz.
geb. 75 ct.

4. MEYER. MA
een Leuze! Aan
Duitsland tijde
den Wereldoorlo
boeken ooit door
ven, 208 bl. geb.

5. ROSEN. De
haal uit de berij
tragiek, 228 bl. g

6. DEKKER. I
nls (Te Scheven
genisprediker ve
o.a.: Een Indiel
te slim. Een kin
Wijnje en Trif
boerenjongens, e

7. SCHRIJVE
eldraam mooie
beste dezer Seri

8. RUNA. Ste
wordt elk die d
220 bl. geb. 75 c

9. RUNA. Hij
weeltje van vert
kunstelde humor

10. NAMENH
stranden. Meeste
fel bewogen les
predikant, 250 b

11. MARJ. BO
het verleden. Ee
vermaard schrij
75 ct.

12. SHELDON
van Robert H.
droom van een
ontrocende om
zijn leven, 215 b

13. BROUWE
vens. De strikk
en de kracht d
rakterteekening

14. MARJ. B
hington. De
door Virginie.
hington's verm
256 bl. geb. 75

15. RUDIGER
zoon. Aangrijpe
Zigeunerleven, 1

16. HOOGEN
wone. Geschied
fijne humor, 24

17. EMMA
Van de donke
heid des levens
Zijn kinderen.

18. SHELD
Hoeder. Aang
Noord-Amerika
DE GROOTE

De belangrij
Generaal De M
19. De Wint
denburg versla
bij Tannenber
ren. Met kaart
nu 39 ct.

20. Luik en N
Aug. 1914. De
ken. Het 42 c.
ten en schetsen
21. De Slag
Mackensen wer

POPULAIR-WETEN - SCHAPPELUKE SCHETSEN

Kerkbouw.

II.

Dr Kuiper wees er in „Onze Eeredienst” op, dat de bouwmeesters te veel met het verleden waren vastgegoeid wat de inrichting der kerkgebouwen betreft.

Wel werd het „koor” als overbodig weggelaten en enkele andere veranderingen aangebracht, doch het eigenlijke protestantsche kerkgebouw, op de basis van de „nieuwe kerkidee” ontworpen, is in den loop van vier eeuwen niet tot stand gekomen.

Wat de zeventiende eeuw ons aan nieuwe kerkgebouwen bracht, vond voor een deel aansluiting aan de Gothische cathedraal (de Westerkerk in Amsterdam van Hendrik de Keyser is min of meer van het driebeukige type) en is voor een ander deel ontsproten aan den geest der Renaissance. Deze laatste soort kerkgebouwen vertoonen den vorm van het Grieksche kruis of hebben een veelhoek tot grondplan, meestal den acht-hoek.

In het algemeen dus van het type van den centraalbouw.

De toren, die dienst doet als uitkijktoren zoowel als voor de klokken en het uurwerk en daardoor een meer maatschappelijke functie krijgt, wordt gewoonlijk nog volgens de traditie aan de westzijde geprojecteerd.